

Doğal Alanların Korunması Çalışmalarının İzmir/Foça Örneğinde İrdelenmesi¹

Bahar ZAFER TÜRKYILMAZ²

Aydın GÜNEY³

Adnan KAPLAN⁴

Summary

Examination of Conservation Pursuits of Natural Areas in Foça (İzmir) District

In this research, “natural site” concept as one of the nature conservation instruments in Türkiye, has been examined in Foça coastal town and its environs. “Assessment form of natural areas” was then being prepared for classifying natural areas in order of their importance of conservation. Each land unit with its degree of conservation has been compared to the natural site pursuits in Foça, through which some evaluations could be put forward.

Key words: Foça; natural site; conservation

Giriş

“Doğal sit” uygulaması altında ülkemizde ve özellikle Ege kıyı bölgesinde doğal peyzajları korumak için kullanılan yöntemlerdeki aksaklıkları ortaya koyma yolunda bir yöntem geliştirmeyi amaçlayan bu çalışmada, doğal değerlerini yitirmekte olan Ege Bölgesi kıyı kesiminde doğal ve kültürel karakteristikleri yönüyle korunması gereken Foça ve çevresi araştırma alanı olarak seçilmiştir. Çalışma sürecinde; alanda yapılan çalışmalar sonucu elde edilen veriler, araştırmada kullanılan yöntemlere yönelik olarak hazırlanan özel bir bilgisayar programında işlenmiş ve bir takım bulgular elde edilmiş, bulguların değerlendirilmesi ile elde edilen veriler araştırma alanında

¹ Bu çalışma E. Ü. Araştırma Fonu tarafından desteklenmiştir. Proje No: 92-ZRF-041

² Doç. Dr., E.Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bornova İzmir
e-mail: bzafer@ziraat.ege.edu.tr

³ Prof. Dr., E.Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bornova İzmir

⁴ Doç. Dr., E. Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bornova İzmir

yapılmış olan doğal sit çalışmalarıyla karşılaştırılmış ve bu kapsamda öneriler getirilmiştir.

Materyal ve Yöntem

Materyal

Araştırma materyalini; araştırma alanı olarak belirlenen (Eski) Foça ilçesinin kısmen merkez yerleşimi ve yakın çevresi, yerinde yapılan araştırmalarda elde edilen veriler, ilgili kurumlardan elde edilen haritalar, konuya ve araştırma alanına ilişkin yazınsal kaynaklar oluşturmaktadır.

Araştırma alanına yönelik olarak çalışma amacı doğrultusunda değerlendirilen haritalar şunlardır;

- Morfolojik ve topoğrafik yapının belirlenmesinde Harita Genel Müdürlüğünün 1/25000 ölçekli (1978) topoğrafik haritası,
- Yer tayini ve ulaşım olanaklarının belirlenmesinde Karayolları Bölge Müdürlüğünün 1/100.000 ölçekli (1989) karayolları haritası,
- Özel Çevre Koruma Kurumunun 1/1000 ölçekli (1991) koruma amaçlı imar planı,
- İzmir 1 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunun (K.T.V.K.K.) 1/25.000 ölçekli (1991) doğal sit ve 1/5000 ölçekli (1993) arkeolojik sit haritalarıdır.

Yöntem

Zafer Türkyılmaz (1991) tarafından “Türkiye’de doğa koruma alanları ve doğal siteleri belirleme ve sınıflandırmada kullanılacak kriterlerin saptanması” amacıyla oluşturulan yöntem baz alınıp geliştirilmiştir. Verilerin matematiksel değerlendirmesini esas alan yöntemine yönelik özel bir bilgisayar programı hazırlanmıştır. Bu program 200 kare ve 58 ölçüt değerini (matematiksel değerlendirme yöntemine göre) değerlendirerek, araştırma alanının doğa koruma önceliklerine göre beş ayrı sınıfta ele alınmasını ve karelerin bilgisayarda ilgili sınıflara göre ayrılmasını içermektedir. Buna dayanarak arazinin doğal sit uygulamaları kapsamında değerlendirilmesi söz konusudur. Arazi çalışmalarında yöntemine yönelik hazırlanan “doğa koruma alanı değerlendirme formu” temel alınarak araziye yönelik veriler elde edilmiştir (Çizelge 1).

Araştırma alanı 200×200 m²lik plan karelere bölünmüş ve her kare bir birim olarak alınmıştır. Bilgisayar programında her kare için bir dosya açılarak arazide elde edilen veriler değerlendirme formundaki puanlama sistemine göre dosyalara yüklenmiş, her birimin sahip olduğu kaynak değerlerine göre puanları değerlendirilerek araştırma alanı (doğal sit bağlamında) koruma öncelik sınıflarına ayrılmıştır.

Çizelge 1. Doğa koruma alanı değerlendirme formu (Zafer Türkyılmaz, 1991)
Açıklama: DP; değerlendirme puanı, EP; ek puan (herhangi bir kaynağın alanda mevcut olmaması durumunda yerine ikamet eden puandır.)

		DP EP		DP			
A DOĞAL KAYNAK LAR	Aa FİZİKSEL KAYNAK LAR	Aa I Hidrolojik özellikler (koruma önceliğine göre)	5	10	Aa I 1 Sulak alanlar	5	
					Aa I 2 Deniz kıyısı	4	
					Aa I 3 Göl kıyısı	3	
					Aa I 4 Akarsu kıyısı	2	
					Aa I 5 Dere kıyısı	1	
		Aa II Jeolojik özellikler	5	10	Aa II 1 Çağlayan, mağara,fay,fiyord,kıyı ,koy,falez,traverten, krater vb.	3	
					Aa II 2 Jeolojik açıdan yaşamsal önem	2	
		DP 15	AaIII Denizden yükseklik (koruma önceliğine göre)	5	10	Aa III1 0-150 m.	5
						Aa III2 150-500 m.	4
						Aa III3 500-1000 m.	3
	Aa III4 1000-1500 m.					2	
	Aa III5 1500-2000 m.					1	
	EP 20						
	Ab BİYOLOJİK KAYNAK LAR	AbI Özelliği nedeniyle korunması gereken orman alanları veya ekosistemlerini örnekleyen alanlar (koruma önceliğine göre)	5	10	Ab I 1 Alanın %20'si	2	
					Ab I 2 Alanın %40'ı	4	
					Ab I 3 Alanın %60'ı	6	
					Ab I 4 Alanın %80'i	8	
					Ab I 5 Alanın %100'ü	10	
		Ab II Ender,endemik,tek ya da tehlike altındaki türleri içeren alanlar				5	
		Ab III Korunması gereken habitatlar,ekosistemler,biyosonözler,doğa tarihi ve mirası üstün örnekleri				5	
DP 20		Ab IV Bitki örtüsünün özellikleri açısından değişiklik gösteren alanlar	5	10	AbIV1Ağaçlık,çalılık, çayırılık	10	
					AbIV2 Yalnız ağaçlık ve çalılık	8	
					AbIV3 Çalılık,çayırılık,seyrek ağaçlık	6	
	AbIV4 Çalılık seyrek ağaçlık				4		
	AbIV5 Çayırılık,seyrek ağaçlık				2		
	AbIV6 Tamamen çıplak alanlar				0		
EP 25							

Çizelge 1. Devam

DP 45 EP 25	Ac ESTETİK KAYNAK LAR	Ac I Görsel nitelikler (koruma önceliğine göre)	10		Ac I 1 Panoramik görünümler	10
					Ac I 2 Güzel görünüm ve vistalar	7
					Ac I 3 Alanın genel görsel estetik değeri	4
B KÜLTÜR EL KAYNAK LAR	Ba TARİH SEL,AR KEOLO JİK	Ba I Tarihsel ve arkeolojik yer ve objeler				10
		Bb DİĞER KÜLTÜR EL KAYNAK LAR	BbI Mimari ve sanatsal yer ve objeler			
	BbII Antropojenik,etnografik,sosyolojik olgular				2	
	BbIII Tarım alanları (koruma önceliğine göre)		10	5	BbIII 1 Alanın %20'si	2
					BbIII 2 Alanın %40'ı	4
					BbIII 3 Alanın %60'ı	6
	DP 25	DP 15	BbIII 4 Alanın %80'i		8	
EP 35	EP 10	BbIII 5 Alanın %100'ü		10		
C REKREA SYONEL KAYNAK LAR	Ca REKREA SYONEL AMAÇLA KULLAN IMA UYGUN ALANLA R	Ca I Mesire yerleri				3
		Ca II Törel,geleneksel amaçlı alanlar				3
		Ca III Festival alanları				3
		Ca IV Av alanları				3
		Ca V Sportif faaliyet alanları				3
		DP 20	DP 20	Ca VI Sayfiye yerleri		
EP 10	EP 10	Ca VII Günübirlik kullanım alanları				2
D EĞİTİM ÖĞRE TİM ARAŞTIR MA ALANLA RI	Da UZUN SÜRELİ	Dab Ulaşılabilirlik açısından (koruma önceliğine göre)	10	20	Dab 1 1-10 dk.	10
					Dab 2 11-20 dk.	9
					Dab 3 21-30 dk.	8
					Dab 4 31-40 dk.	7
					Dab 5 41-50 dk.	6
					Dab 6 51-60 dk.	5
					Dab 7 61-70 dk.	4
	DP 6 EP 4					

Çizelge 1. Devam

	Db KISA SÜRELİ			Dab 8 71-80 dk.	3
DP 10	DP 4			Dab 9 81-90 dk.	2
EP 20	EP 6			Dab 10 91-100 dk.	1
E OLUM SUZ ETKİ LER	DP 10	E I Hava kirliliği			-2
		E II Bakımsızlık			-2
		E III Su kirliliği			-2
		E IV Gürültü			-2
		E V Diğer olumsuz etkiler			-2

Araştırma Bulguları

İzmir'in kuzeybatısında ve 69 km uzaklıkta olan Foça 275 km² yüzölçümüyle, kuzeyde Çandarlı Körfezi, batıda Ege Denizi, güneyde Gediz Nehri, doğuda İzmir-Çanakkale karayolunun sınırladığı, araştırma alanı kapsamında denize çanak şeklinde açılan bir yarımadadır.

Ege Bölgesi kıyı kesiminin (kuzey kesimin) tipik iklim özelliklerini taşıyan Foça'da, yaz aylarında zaman zaman şiddetli esen kuzey rüzgarları yöreyi turizm ve rekreasyon yönünden bir ölçüde olumsuz etkilemekle beraber özellikle su sporları yönünden cazip kılmaktadır (Emekli,1994).

Doğal bitki örtüsü olarak bölgede; frigana (*Sarcopoterium spinosum*, *Cistus salvifolius*), maki (*Quercus coccifera*, *Pistachia lentiscus*) ve orman (*Pinus brutia*) olmak üzere üç tip vejetasyon formasyonu mevcuttur (Bekat ve ark., 1988).

Antik dönemde Phokaia olarak adlandırılan Foça, 12 İon kentinden biridir. Kentin kuruluşu M.Ö. 9. yüzyıla dayanmaktadır.

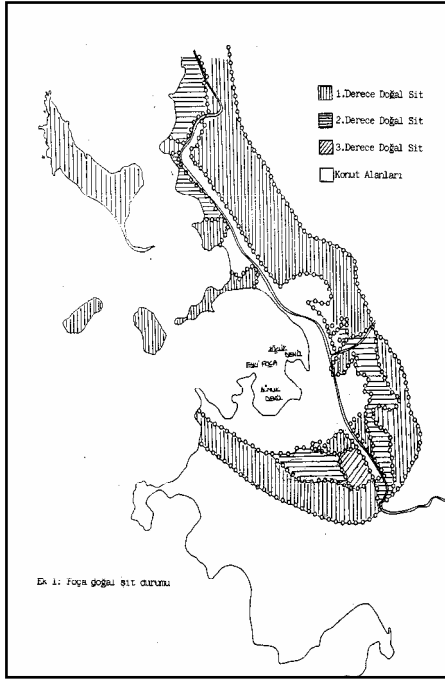
Kırsal kesimden göç almayan Foça'da yaz ve kış nüfusları arasında büyük farklılıklar görülmektedir. Daha çok kentsel niteliklere sahip, gelir düzeyi açısından orta gelir grubunun hakim olduğu bir yerleşmedir (Sunal, 1984).

Çevresini tepelerin sınırladığı Foça yerleşimi ve çevresini doğal ve kültürel sitler, askeri bölgeler sınırlamaktadır. Kamu kuruluşları Küçük Deniz sahili ve Antik Yarımada çevresinde, ticari kullanımlar ise turizm ağırlıklı bir yapıda Küçük Deniz sahilinde kümelenmiştir. Konut alanları, özellikle ikinci konutlar Büyük Deniz sahilinin arka kesimlerinde yoğunluk göstermektedir (Kaplan, 1995).

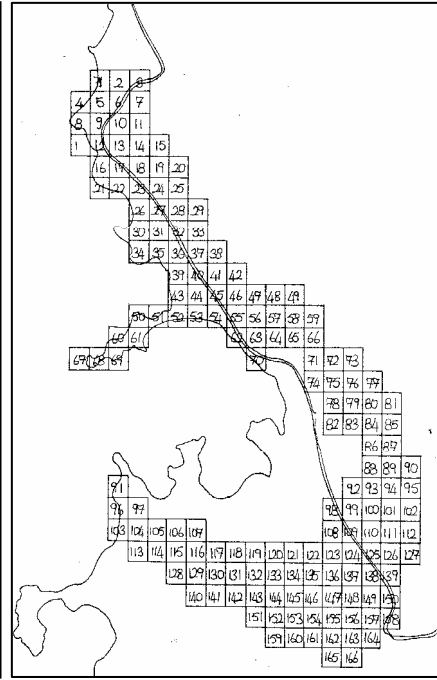
04.01.1990 tarih ve 2560 sayılı İzmir 1 No'lu K.T.V.K.K. kararı ile 1/25000 ölçekli Foça-Yeni Foça Doğal Sit paftası onaylanmıştır. İzmir 1 No'lu K.T.V.K.K.'nun 09.09.1993 tarih ve 4685 sayılı karar eki olan 1/5000 ölçekli Foça İlçesi Arkeolojik Sit paftasında daha önce büyük bölümü sit kapsamı dışında olan Foça'nın doğusundaki üç tepe (Çifte Kayalar, Değirmenli ve Altın Mağarası Tepesi) ile çevre yolu arasında kalan bölüm 1. derece doğal sit kapsamına alınmıştır (Şekil 1) (Anonim, 1993).

Değerlendirme

“Doğa koruma alanı değerlendirme formu” uyarınca araştırma alanının içerdiği kaynak değerleri ve alabileceği maksimum puanlar değerlendirme aşamasında belirleyici olmuştur. Plankarelere ayrılan çalışma alanında her birim için (Çizelge 1 uyarınca) değerlendirme yapılmıştır (Şekil 2).

Şekil 1. Foça doğal sit durumu (4) .

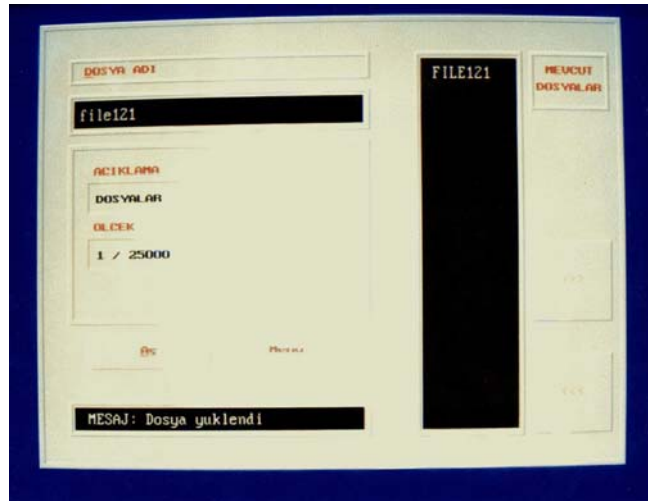

Şekil 2. Araştırma alanının plankarelere ayrılması.

Bilgisayar programında değerlendirme sürecinin gösterimi Şekil 3, Şekil 4 ve Şekil 5’de verilmiştir.

Şekil 3. Kontrol paneli.

Şekil 4. Dosya açma programı.

AaI 1		AbIU 2	8	Ca 5		33
AaI 2	4	AbIU 3		Ca 6		
AaI 3		AbIU 4		Ca 7		
AaI 4		AbIU 5		Dab 1		
AaI 5		AbIU 6		Dab 2		
AaII 1	3	AcI 1	7	Dab 3		
AaII 2		AcI 2		Dab 4		
AaIII 1	5	AcI 3		Dab 5		
AaIII 2		BaI		Dab 6		
AaIII 3		BbI		Dab 7		
AaIII 4		BbII		Dab 8		
AaIII 5		BbIII 1		Dab 9		
AbI 1		BbIII 2		Dab 10		
AbI 2		BbIII 3		Ea 1		
AbI 3		BbIII 4		Ea 2		
AbI 4		BbIII 5		Ea 3		
AbI 5		Ca 1		Ea 4		
AbII		Ca 2	3	Ea 5		
AbIII		Ca 3		Yedek 1		
AbIV 1		Ca 4	3	Yedek 2		

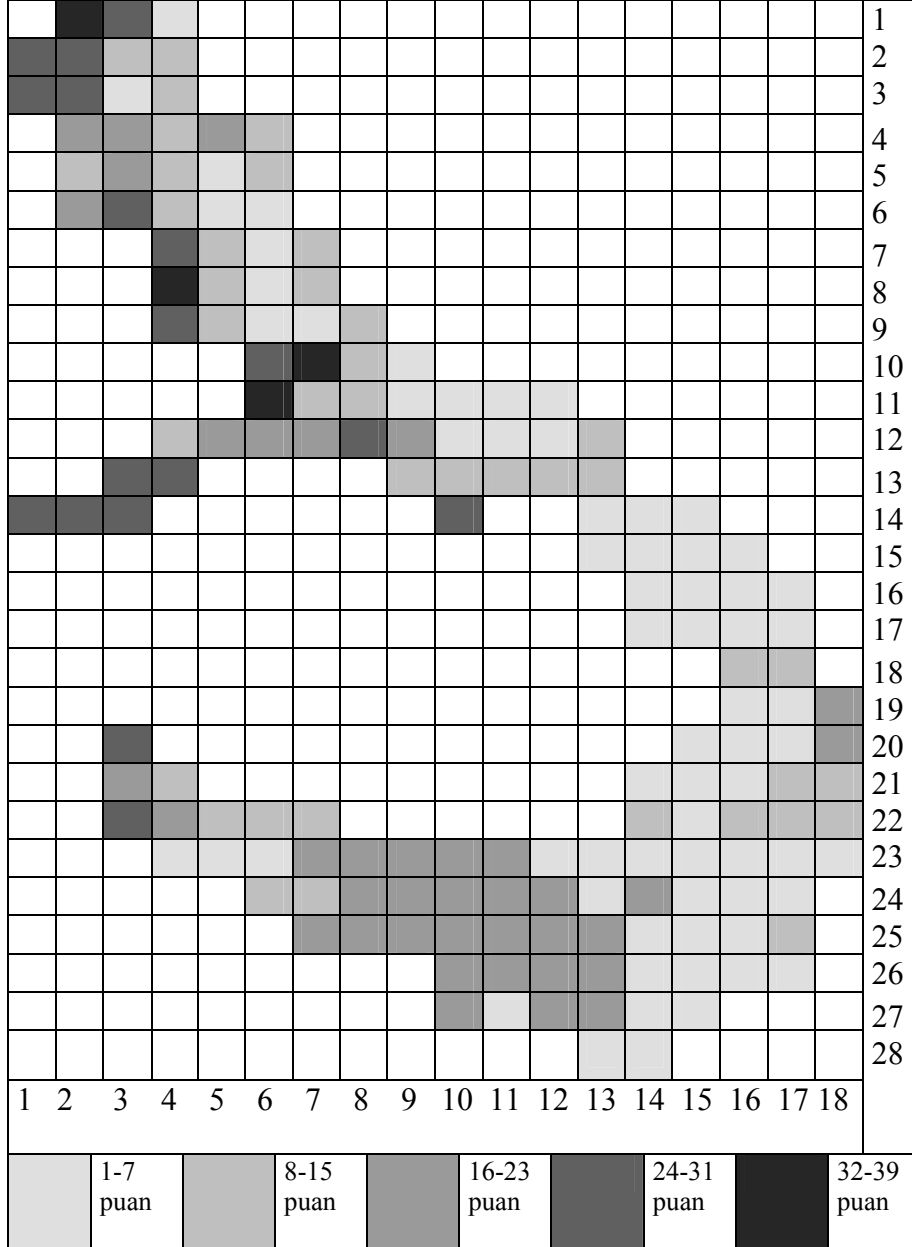
Şekil 5. Doğa koruma alanı değerlendirme formu plankare 1'e ait örnek dosya.

Estetik açıdan değer taşıyan yerler, panoramik görüşler, manzara ve vistalar arazi çalışmalarında değerlendirilmiştir.

Her açılan dosyaya (Şekil 5), ilgili plankareye ait arazi çalışmalarında belirlenen değerlendirme kriter puanları (Çizelge 1 uyarınca) kaydedilmiştir. 166 plankarenin sahip oldukları değerlerin girişi yanında başlık, ölçek, kare sayıları girişi de yapılmıştır. Her bir plankarede bilgisayar programı yardımı ile hesaplanan kaynak değerleri (alabilecekleri en yüksek puana bağlı olarak) beş sınıf altında toplanmış ve araştırma alanının koruma önceliklerine göre sınıflandırmasını gösteren harita elde edilmiştir (Şekil 6).

Tartışma ve Sonuç

- İzmir 1 No' lu K.T.V.K.K' nun yaptığı çalışmalarda 1. derece doğal sit olarak belirlenen, genelde iç kesimde kalan alanlar doğal, kültürel ve görsel açıdan en düşük puanları almıştır. Bu kesimleri içeren plan kareler 1-7 puan arasında aldıkları toplam değerlerle "5. derece koruma öncelikli alanlar" sınıflandırmasına girmiştir.
- Büyük ve Küçük Deniz koyunun kuzeyi ile Fransız Tatil Köyü arasındaki kıyı bölgesi genelde 1. ve 2. derece koruma öncelikli alanlar olmakla birlikte 3. ve 4. derece koruma öncelikli alanlar da saptanmıştır.

Şekil 6. Değerlendirme sonucu elde edilen haritanın çıktısı
Açıklama: 32-39 puan (1. derece (en yüksek) koruma öncelikli alanlar),
1-7 puan (5. derece (en düşük) koruma öncelikli alanlar).

- Büyük ve Küçük Deniz sahilinin kuzeyinde yer alan İngiliz Burnu tamamıyla 2. derece koruma öncelikli alan olarak belirlenmiştir. Yüksek koruma önceliğine karşın, özellikle bitki örtüsünün zayıf

gelişimi gibi nedenler 1. derece koruma öncelikli alan olmasını engellemiştir. İzmir 1 No’lu K.T.V.K.K burun ve adaları 1. derece doğal sit ilan ederek bu yönde isabetli kararlar almıştır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında; Foça ve çevresinde kıyıya doğru gidildikçe koruma önceliği açısından alanların büyük oranda değer kazandığı, iç kesimlerde ise özellikle yangın görmüş, denizden uzak, konutsal yerleşim dahil pek çok kültürel kullanıma uygun olmayan, doğal topoğrafik yapısı ve çevre koşulları, doğal bitki örtüsü önemli ölçüde tahrip olmuş alanların değer kaybettiği görülmektedir.

Özet

Bu çalışmada, ülkemizde bir doğa koruma enstrümanı olan “doğal sit” uygulaması Foça örneğinde ele alınmıştır. Bu kapsamda araştırmada doğal alanların koruma önceliklerine göre sınıflandırılması “doğa koruma alanı değerlendirme formu” aracılığıyla yapılmıştır. Elde edilen verilerle Foça’daki doğal sit uygulamaları karşılaştırılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Foça; Doğal sit; Koruma

Kaynaklar

- Anonim, 1993. Foça Koruma Amaçlı İmar Planı-Sit Alanları Belgeleme ve Değerlendirme Çalışma Raporu. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Ankara
- Bekat, C. ve Ö. Seçmen, 1988. Vegetation in der Umgebung von Foça, Aliğa und Çandarlı. Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, Bornova-İzmir
- Emekli, G., 1994. Foça’da Turizm ve Turistik Kentleşme. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Bornova-İzmir
- Kaplan, A., 1995. Doğal ve Kültürel Değerlerce Zengin Kıyı Mekanlarına Yönelik Peyzaj Planlama Yönteminin Foça Örneğinde Ortaya Konulması Üzerinde Araştırmalar. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Bornova-İzmir
- Sunal, Ö., 1984. Foça’nın Rekreatif Potansiyelinin Saptanması. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara
- Zafer Türkyılmaz, B., 1991. Türkiye’de Doğa Koruma Alanları ve Doğal Sitlerin Belirlenmesi ve Sınıflandırılmasında Kullanılacak Kriterlerin Saptanması Amacıyla İzmir/Kemalpaşa Örneklemesine Dayalı Yöntem Araştırması. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Bornova-İzmir